

Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju MISIJA NA KOSOVU

Septembar 2012

Praćenje napuštanja i nepohađanja škole na Kosovu

Pregled izveštaja

U ovom dokumentu predstavljeni su glavni nalazi istraživanja o napuštanju školovanja na Kosovu, koje je Misija Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju na Kosovu (OEBS) sproveda tokom 2011. godine. On ukazuje na značajan nedostatak pouzdanih, službenih podataka koji se odnose na napuštanje školovanja, uglavnom zbog neadekvatnih mehanizama za praćenje koje koriste škole i ostale nadležne institucije. Kako bi se povećala svest zainteresovanih strana o potrebi da pojačaju svoje napore na praćenju pohađanja nastave i smanjila stopa napuštanja, posebno kod ugroženih grupa, OEBS relevantnim akterima preporučuje da u potpunosti primene pravni i okvir praktične politike koji regulišu pravo na obrazovanje, uključujući Akcioni plan protiv napuštanja školovanja 2009–2014.

Uvod

Obrazovanje je osnovno ljudsko pravo od presudnog značaja za puni razvoj dece i realizaciju ostalih mnogobrojnih ljudskih prava na Kosovu. Ključan element prava na obrazovanje je završetak osnovne škole, koja je besplatna i obavezna, a samim tim i smanjenje stope napuštanja školovanja. Na Kosovu ima pokazatelja da se napuštanje škole posebno dešava kod marginalizovanih i ugroženih grupa ili zajednica. Da bi sva deca školskog uzrasta imala mogućnost da u potpunosti i ravnopravno pohađaju osnovnu školu na Kosovu, institucije treba da beleže i pažljivo prate podatke o obrazovanju, razvrstane na osnovu roda, zajednice i ostalih relevantnih faktora.

OEBS je u periodu od aprila do novembra 2011. sproveo aktivnosti u sklopu nadgledanja napuštanja škole i istraživanja tog pitanja na terenu. Do informacija se došlo putem razgovora sa direktorima 83 osnovne i srednje škole koje rade po kosovskom kurikulumu u 24 opštine, kao i sa opštinskim direktorima za obrazovanje, učenicima i predstavnicima MONT-a i drugih lokalnih i međunarodnih organizacija koje su aktivne u oblasti obrazovanja.¹

¹ Opštine i škole su odabrane tako da se osigura ravnoteža između seoskih i gradskih područja, kao i između zajednica. Razgovori su obavljani u Dragash/Dragašu, Ferizaj/Uroševcu, Fushë Kosovë/Kosovu Polju, Gjakovë/Đakovici, Gjilan/Gnjilanu, Hani i Elezit/Đeneral Jankoviću, Kačanik/Kačaniku, Kamenicë/Kamenici, Klinë/Klini, Klokot/Klllokot, Malishevë/Mališevu, Mamuša/Mamushë/Mamuši, Mitrovicë/Mitrovici, Novom Brdu/Novobërdë, Pejë/Peći,

Nakon kratkog pregleda pravnog i okvira praktične politike koji se odnosi na pravo na obrazovanje, ovaj dokument predstavlja glavne nalaze istraživanja koje je sproveo OEBS i ističe ozbiljne propuste u trenutno dostupnim podacima, te mehanizme za prikupljanje podataka i praćenje. Izveštaj se završava nizom preporuka za svaku zainteresovanu stranu.

Pravni i okvir praktične politike

Kosovski pravni i okvir praktične politike sumira odgovornosti kosovskih institucija u oblasti obrazovanja, koje su od značaja za praćenje pohađanja nastave i smanjenje stope napuštanja. Zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju pred MONT postavlja zadatak da: „planira, koordiniše i prati razvoj predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja“ u saradnji sa opštinama.² U skladu sa Zakonom o preduniverzitetskom obrazovanju, MONT takođe ima mandat da razvije i održava informacioni sistem upravljanja u obrazovanju kako bi se pratila stopa napuštanja školovanja, između ostalih obrazaca.³ Akcioni plan protiv napuštanja školovanja 2009–2014 od MONT-a dodatno zahteva da prikupi i obradi podatke i izveštava o upisu u škole i prekidima školovanja, a od škola zahteva da, uz podršku opštinskih direktora za obrazovanje, prate i izveštavaju koliko učenika pohađa nastavu na kraju svakog polugođa.⁴ U prilog tome, Kosovski strateški plan za obrazovanje 2011–2016 predviđa da su sve škole dužne da vode „tačnu evidenciju o svim slučajevima napuštanja školovanja“⁵.

Prepoznavajući povezanost obrazovanja sa mogućnostima za zapošljavanje, odgovarajućim standardima življenja i ostalim ljudskim pravima, Strategija za integraciju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu 2009-2015⁶ dalje ističe potrebu da se prioritet da kontaktu sa ugroženim zajednicama, kao i ženama i devojčicama unutar tih zajednica, kako bi im bio omogućen ravnopravni pristup obrazovanju.⁷ U Strategiji se navodi da je takva vrsta kontakata posebno potrebna kako bi se rešio nizak nivo pohađanja škole pripadnika ovih zajednica u obaveznom, osnovnom obrazovanju, te slaba pismenost i stopa upisa u školama višeg obrazovanja,

Podujevë/Podujevu, Prishtinë/Prištini, Prizrenu, Rahovec/Orahovcu, Skenderaj/Srbici, Štrpcu/Shtërpçë, Suharekë/Suvoj Reci, Viti/Vitini i Vushtrri/Vučitru. Ovo istraživanje nije uključivalo škole koje rade po srpskom kurikulumu. OEBS je u Prishtinë/Prištini takođe razgovarao sa predstavnicima Saveta Evrope, Dečijeg fonda Ujedinjenih Nacija, nemačke agencije za razvoj Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) i nevladinih organizacija: Balkanski suncokreti, Evropski centar za pitanja manjina na Kosovu i Dokumentacioni centar Roma i Aškalija.

² Članovi 11 i 18, Zakon br. 2002/2 o osnovnom i srednjem obrazovanju, proglašen Uredbom UNMIK-a 2002/19, 31. oktobar 2002.

³ Član 5.1.6, Zakon br. 04/L-032 o preduniverzitetskom obrazovanju na Kosovu, 16. septembar 2011.

⁴ Cilj 2, Akcioni plan protiv napuštanja školovanja 2009–2014, usvojen od strane MONT-a 2009. Odluka MONT-a 375/02-1 2006 takođe sadrži uputstva namenjena direktorima škola da prijavljuju slučajeve napuštanja školovanja.

⁵ Kosovski strateški plan za obrazovanje 2011–2016, str. 78, http://www.entwicklung.at/uploads/media/2c_Kosovo_Education_Strategic_Plan_EN_FINAL_DRAFT.pdf (pristupljeno 11. jula 2012). Strateški plan za obrazovanje obuhvata i Akcioni plan protiv napuštanja školovanja, ibid.

⁶ Kabinet premijera, *Strategija za integraciju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu*, decembar 2008.

⁷ Deo 1.2 i 2.2, ibid.

što u stvari odražava njihov neravnopravan i neadekvatan pristup obrazovanju zbog strukturalnih, društvenih i posrednih oblika diskriminacije.⁸

U suštini, kosovski pravni i okvir praktične politike u skladu je sa međunarodnim standardima o ljudskom pravu na obrazovanje, koji zahtevaju ne samo besplatno i obavezno osnovno obrazovanje, već i usvajanje privremenih specijalnih mera za suzbijanje napuštanja školovanja i poboljšanje nivoa pohađanja nastave, posebno kod ugroženih grupa i među ženama i devojkama.⁹ Od posebnog značaja za evropski kontekst, Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina¹⁰ dalje obavezuje institucije da „promovišu jednaku mogućnost pristupa obrazovanju na svim nivoima za pripadnike nacionalnih manjina.“¹¹ U svom drugom paketu preporuka u vezi sa primenom Okvirne konvencije na Kosovu, Komitet ministara Saveta Evrope pozvao je kosovske institucije da „ulože veće napore u obezbeđivanje jednakog pristupa obrazovanju za sve pripadnike manjinskih zajednica“ s ciljem da se reše očigledne i izražene nejednakosti u obrazovnom sistemu kroz usmerene institucionalne reforme.¹²

Da bi sprovele ovaj pravni i okvir praktične politike, te ostvarile ljudsko pravo na obrazovanje, kosovske institucije treba metodično da prate i unaprede ravnopravan pristup obrazovanju putem odgovarajućih pokazatelja i kriterijuma zasnovanih na prikupljanju razvrstanih podataka o obrazovanju.¹³

Nepostojanje tačnih, potpunih i pouzdanih podataka

Prema MONT-u, ukupna stopa upisa u škole za niže srednje obrazovanje ostala je visoka i u proteklih pet godina, a zvanična stopa napuštanja školovanja u obaveznom obrazovanju od 2006. godine varira od 0,6 do 0,8 odsto, što je daleko ispod proseka u regionu.¹⁴ Međutim, OEBS je u svom istraživanju utvrdio da ovi zvanični statistički

⁸ Ibid.

⁹ Član 26, Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (UDLJP), Rez GS 217A (III), 10. decembra 1948, A/810 u 71; član 26, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima 1966, 999 UNTS 171; član 28, Konvencija o pravima deteta 1989, 1577 UNTS 3; član 10, Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena 1979, 1249 UNTS 13; član 2, Protokol br. 1 Evropske konvencije o ljudskim pravima (ETS 9). Sve ove odredbe međunarodnih ugovora o ljudskim pravima direktno se primenjuju u kosovskim sudovima, jer su uključene u Ustav Kosova iz 2008. Obezbeđivanje preciznijeg sadržaja obaveza koje organi vlasti imaju prema UDLJP, takođe videti: članove 13 i 14, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima 1966, 993 UNTS 3; i Odbor za ekonomska, socijalna i kulturna prava (OESKP), *Opšti komentar br. 13: Pravo na obrazovanje*, E/C.12/1999/10 („opšti komentar OESKP-a br. 13“).

¹⁰ Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina 1995, 2151 UNTS 24.

¹¹ Član 12(3), *ibid.*

¹² Savet Evrope, Savetodavni odbor za Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina, „Drugo mišljenje o Kosovu“ (usvojeno 5. novembra 2009.) SOOK/MI/II(2009)004, Strazbur, 31. maj 2010. Savet Evrope, Komitet ministara, drugi paket preporuka u vezi sa primenom Okvirne konvencije na Kosovu, koje je Komitet ministara usvojio 6. jula 2011. na 1118. sastanku zamenika ministara, Strazbur (Komitet ministara, drugi paket preporuka). Videti: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_fcnmdocs/PDF_2nd_OP_Kosovo_en.pdf i <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1812633> (pristupljeno 11. jula 2012).

¹³ Kako relevantni pravni okvir izričito zahteva od institucija da teže ravnopravnom pristupu obrazovanju svih lica, zajednica i polova, uključujući i upotrebom posebnih mera za prevazilaženje razlika u pohađanju škole, svaki pokušaj da se ovaj okvir realizuje zahteva praćenje upisa pripadnika predmetnih grupa kroz praćenje podataka razvrstanih na ovim osnovama. Za više podataka o prirodi ovih zahteva neophodnih za ostvarivanje prava na obrazovanje u skladu sa UDLJP-om videti: OESKP, *Opšti komentar br. 13*, str. 37 i 52, fusnota 9, *supra*.

¹⁴ Ministarstvo za obrazovanje, nauku i tehnologiju, *Obrazovanje na Kosovu u brojkama za 2008/09*. Videti: <http://www.masht->

podaci daju nepouzdana i nepotpune informacije o prekidu školovanja. U školskoj 2008/2009, MONT je izvestio da je 103,9 odsto dece školskog uzrasta upisalo prvi razred osnovne škole.¹⁵ Štaviše, 37 odsto ispitanih škola uopšte ne prikuplja podatke o napuštanju školovanja ili tvrdi da nije bilo slučajeva napuštanja u protekle tri godine, što je zapažanje koje je u velikoj meri nepotvrđeno.¹⁶

Podaci koje prikupe opštinska odeljenja za obrazovanje ne odgovaraju uvek onome što direktori škola prijavljuju OEBS-u, što ukazuje na pogrešne metode prikupljanja podataka i nepostojanje razmene informacija između institucija. Na primer, direktor odeljenja za obrazovanje u opštini Prishtinë/Priština naveo je da je u jednoj školi bilo dva slučaja napuštanja školovanja u 2008/2009 i četiri u 2009/2010, dok je direktor te škole mislio su ti učenici još uvek upisani u školi.

Tokom OEBS-ovog istraživanja sprovedenog za ovaj kratki pregled informacija, nijedan od opštinskih ili školskih zvaničnika sa kojima se razgovaralo o razlozima napuštanja školovanja nije mogao svoje odgovore da zasnuje na konkretnim činjenicama ili brojkama. I dok je, po svemu sudeći, većina ispitanih škola vodila neke podatke o upisu učenika, samo nekoliko njih je vodilo celokupnu evidenciju o napuštanju školovanja.

Nerazvrstavanje podataka o upisu takođe otežava donošenje zaključaka na osnovu dostupnih informacija, kao što su stopa i razlozi za trendove napuštanja školovanja i nepohađanja, kako uopšte, tako i kod svih nesrazmerno pogođenih grupa ili zajednica na različitim mestima. MONT je do danas razvrstao podatke o upisu samo na osnovu roda, iako Kosovski strateški plan za obrazovanje sadrži niz relevantnih pokazatelja

[gov.net/advCms/documents/Arsimi_i_Kosov%C3%ABs_n%C3%AB_shifra.pdf](http://www.masht.gov.net/advCms/documents/Arsimi_i_Kosov%C3%ABs_n%C3%AB_shifra.pdf) (pristupljeno 1. avgusta 2012). Prema UNESCO-vom Zavodu za statistiku, stopa napuštanja školovanja u osnovnom obrazovanju u Albaniji iznosi 10 odsto (2003), 4,7 odsto u Rumuniji (2003) i 5,6 odsto u Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji (2005). Videti: <http://www.uis.unesco.org/Pages/default.aspx> (pristupljeno 1. avgusta 2012).

¹⁵ Obavezno obrazovanje u školama koje rade po kosovskom kurikulumu sastoji se od osnovnog obrazovanja i nižeg srednjeg obrazovanja. Osnovno obrazovanje obuhvata razrede od 1. do 5, gde su učenici uzrasta od 6 do 11 godina; niža srednja škola obuhvata razrede od 6. do 9, sa učenicima uzrasta od 11 do 15 godina. Član 7, Zakon br. 2002/2 o osnovnom i srednjem obrazovanju, proglašen Uredbom UNMIK-a 2002/19, 31. oktobar 2002; član 9.2, Zakon o preduniverzitetskom obrazovanju, ibid. Broj od 103,9 odsto utvrđen je na osnovu upisa ukupno 176.469 učenika u prvi razred osnovne škole; 169.887 predstavlja otprilike 100 odsto šestogodišnjaka (godine kada se dete mora upisati u školu), dok preostalih 3,9 odsto obuhvata one učenike koji su upisali školu pre navršene 6. ili nakon 7. godine. Videti kosovsko Ministarstvo za obrazovanje, nauku i tehnologiju, *Obrazovanje na Kosovu u brojkama 2008/09*, str. 34. Videti: http://www.masht.gov.net/advCms/documents/Arsimi_i_Kosov%C3%ABs_n%C3%AB_shifra.pdf (pristupljeno 1. avgusta 2012).

¹⁶ Ovih 37 odsto uključuje: sve tri ispitane škole u opštini Dragash/Dragaš, dve od ukupno tri škole ispitane u Fushë Kosovë/Kosovu Polju, sve četiri škole ispitane u Kamenicë/Kamenici, dve od ukupno četiri škole ispitane u Klinë/Klini, jednu školu ispitanu u Klokotu/Kllokot, dve od ukupno četiri škole ispitane u Mitrovicë/Mitrovici, jednu od ukupno dve škole ispitane u Novom Brdu/Novobërdë, jednu od ukupno četiri škole ispitane u Pejë/Peći, tri od ukupno četiri škole ispitane u Podujevë/Podujevu, tri od ukupno četiri škole ispitane u Prishtinë/Prištini, četiri od ukupno sedam škola ispitanih u Prizrenu, jednu od ukupno četiri škole ispitane u Skenderaj/Srbici, jednu ispitanu školu u Štrpcu/Shtërpçë, dve od ukupno četiri škole ispitane u Viti/Vitini i tri od ukupno četiri škole ispitane u opštini Vushtrri/Vučitrn.

učinka za jednak pristup obrazovanju.¹⁷ Štaviše, škole nisu dosledne u razvrstavanju svih podataka o upisu u kategorije kao što su: premeštanje, napuštanje školovanja i novi upisi, što znači da škole nisu u mogućnosti da prate brojčane promene među ovim kategorijama.

Što se tiče ispitanih škola koje su vodile bilo kakve podatke o napuštanju školovanja, one su ih razvrstavale prema rodu i ne uvek prema pripadnosti zajednici, čak i u onim školama koje su pohađali učenici iz nekoliko zajednica. Na primer, u opštinama Mitrovicë/Mitrovica, Skenderaj/Srbica i Vushtrri/Vučitrn, nijedna od ispitanih škola nije razvrstavala podatke prema pripadnosti zajednici. Takođe, većina direktora škola sa kojima je obavljen razgovor ne vodi podatke i ne izveštava gde i zašto je došlo do napuštanja školovanja. Većina podataka se trenutno prikuplja u formatu koji samo pokazuje da li dete ide u školu ili ne, bez navođenja činilaca koji doprinose obrascima napuštanja ili niskog nivoa pohađanja. U okviru postojećeg sistema prikupljanja podataka obrazovne institucije nemaju tehničke mogućnosti da prate decu koja nikad nisu upisana u školu.

Posebno je izraženo da nijedna od ispitanih opština gde žive kosovski Romi, kosovske Aškalije ili kosovski Egipćani, ne poseduje nikakve podatke o broju dece iz ovih zajednica koja nisu upisana u školu kada su navršila 6 godina, kada je propisan obavezan upis. Nevladina organizacija Balkanski suncokreti je u Fushë Kosovë/Kosovu Polju uočila visoku stopu napuštanja školovanja, posebno među kosovskim Romima, kosovskim Aškalijama i kosovskim Egipćanima, što nije bilo evidentno u podacima koje su zvaničnici škola prosledili OEBS-u.¹⁸ Ovi pokazatelji bi trebalo da podstaknu opštinske i institucije centralnog nivoa da ostvare kontakt sa zajednicama i usvoje druge mere neophodne da deca školskog uzrasta iz ugroženih zajednica budu upisana u školu na ravnopravnoj osnovi, bez obzira na njihovo socijalno-ekonomsko stanje.

Neadekvatan sistem praćenja

Loš kvalitet podataka o obrazovanju ukazuje na neadekvatnost i nepouzdanost metoda koje MONT i opštinske institucije koriste za praćenje slučajeva napuštanja školovanja i neupisivanja u školu. Usled nepostojanja sistema praćenja kojim bi mogli da se prikupe važni razvrstani podaci, zvaničnici sa kojima je razgovarao OEBS oslanjali su se na subjektivna i neosnovana lična uverenja, a ne na objektivne podatke o napuštanju školovanja i nepohađanju. Na primer, široko je rasprostranjeno uverenje da nema slučajeva napuštanja školovanja. Zbog toga je skoro jedna trećina ispitanih škola koje su rekle da ne vode nikakve podatke o napuštanju školovanja kao razlog za to navela navodno mali broj slučajeva napuštanja školovanja u njihovim školama.¹⁹ Direktor za obrazovanje opštine Prishtinë/Priština²⁰ i šest direktora škola sa kojima je

¹⁷ Kosovski strateški plan za obrazovanje 2011-2016, fusnota 5, *supra*. Videti, npr. „Poglavlje 7: Praćenje i ocena rada obrazovnog sektora“, str. 159-168. Videti: http://www.masht.gov.net/advCms/documents/KESP_2011_2016.pdf (pristupljeno 1. avgusta 2012).

¹⁸ Razgovor sa predstavnikom Balkanskih suncokreta, Prishtinë/Priština, 27. oktobar 2011.

¹⁹ Dve škole u opštini Mitrovicë/Mitrovica, jedna škola u opštini Prishtinë/Priština, jedna škola u opštini Podujeve/Podujevo, tri škole u opštini Dragash/Dragaš, jedna škola u opštini Prizren i dve škole u opštini Viti/Vitina.

²⁰ Direktor za obrazovanje opštine Prishtinë/Priština, lično obavljen razgovor u Prishtinë/Prištini 26. aprila 2011.

razgovarano u opštinama Fushë Kosovë/Kosovo Polje, Prishtinë/Priština i Pejë/Peć²¹ zatim su naveli da je napuštanje školovanja „kulturološki“ fenomen koji prvenstveno pogađa zajednice kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana. Druge škole su izvestile da su učenici napuštali školu samo tokom viših razreda obaveznog obrazovanja.²²

Kako nisu uspjeli da odgovore ni na jedan trend, bilo stvarni, bilo doživljeni, tako najverovatnije neće uspeti da postupaju u skladu sa pravnim i okvirom praktične politike koji uređuje rad kosovskih obrazovnih ustanova, a koji zahteva aktivno praćenje slučajeva napuštanja školovanja i obavezan upis u osnovnu školu za decu iz svih zajednica.

Pitanje koje se odnosi na napuštanje školovanja ne razumeju najjasnije svi školski i opštinski zvaničnici zaduženi za njegovo rešavanje. Slučajevi napuštanja se uglavnom izračunavaju na osnovu razlike između broja upisanih učenika na početku školske godine i broja preostalih učenika na kraju školske godine. Ova metoda ne uzima u obzir druge okolnosti zbog kojih učenici odlaze iz škole, kao što su prelazak u drugu školu, smrt ili iseljavanje sa Kosova, što negativno utiče na tačan broj slučajeva napuštanja školovanja. Prelasci učenika iz jedne škole koja radi po kosovskom kurikulumu u drugu školu ne evidentiraju se ispravno, što može da poveća ili smanji stopu napuštanja ukoliko se ista računa na nepravilan način.

Iako je 2002. godine MONT uveo sofisticiraniji sistem prikupljanja podataka, nedoslednosti se javljaju zbog nedostatka jednoobraznih, redovnih i efikasnih mehanizama praćenja koji postoje u školama.²³ Propust MONT-a da dostavi jasne smernice o prikupljanju podataka i uvede obavezne postupke za opštinske zvaničnike i direktore škola i dalje negativno utiče na poštovanje važećeg pravnog i okvira praktične politike. Mnogi direktori škola su OEBS-u rekli da ne obraćaju posebnu pažnju na slučajeve napuštanja školovanja jer nisu dobili nikakva značajna uputstva od opština ili sa centralnog nivoa. Na sličan način opštinski direktori za obrazovanje ne zahtevaju od škola da upravljaju informacijama niti da podaci budu sistematski prikupljeni i arhivirani. Kvalitet izveštavanja takođe zavisi od nivoa institucionalne

²¹ Šest direktora škola u opštinama Fushë Kosovë/Kosovo Polje, Prishtinë/Priština i Pejë/Peć, lično obavljani razgovori, aprila 2011.

²² Direktor za obrazovanje opštine Prishtinë/Priština, lično obavljen razgovor u Prishtinë/Prištini 26. aprila 2011. Razgovori sa četiri direktora škola u opštini Mitrovicë/Mitrovica i sa jednim direktorom škole u opštini Mamuša/Mamushë/Mamuša, april 2011.

²³ Na inicijativu i uz podršku Svetske banke, MONT je 2002. godine ustanovio informacioni sistem upravljanja u obrazovanju. Za cilj ima prikupljanje, obradu, izveštavanje, praćenje, ocenu i raspodelu statističkih podataka i relevantnih pokazatelja koji se odnose na obrazovanje. Međutim, sistem nije bio na raspolaganju školama sve do septembra 2011, kada je uspostavljen novi softver. Zbog toga su u vreme procene direktori škola još uvek koristili različite šablone za praćenje slučajeva napuštanja školovanja. Neke od ispitanih škola koje vode evidenciju o napuštanju školovanja koriste obrasce MONT-a, neke obrasce KKS-a, a neke imaju sopstvene registre. Jedanaest direktora škola izvestili su da vode ručno pisane registre. Razlog za to je činjenica da nemaju dobru elektronsku opremu ili nisu obučeni kako da koriste informativnu tehnologiju. Pored toga, škole prikupljaju podatke o napuštanju školovanja u različito vreme tokom školske godine: neke to čine na kraju godine, neke na kraju svakog semestra a neke na kraju školskog ciklusa. Ili bolje rečeno, direktori škola, uz podršku opštinskih direktora za obrazovanje, dužni su da redovno prikupljaju informacije o napuštanju školovanja i prijavljuju ih na kraju svakog polugodišta. Videti fusnotu 4, *supra*.

memorije škola. Većina novoimenovanih direktora škola mogla bi da dostavi samo podatke prikupljene od početka njihovog angažovanja.

Preporuke

Na osnovu istraživanja o napuštanju školovanja na celom Kosovu i izazova zbog nedostatka adekvatnog sistema za prikupljanje podataka i praćenje, OEBS preporučuje kosovskim institucijama da koordinišu i povećaju svoje napore na svim nivoima kako bi pratili i suzbili slučajeve napuštanja školovanja i neupisivanja, u skladu sa ljudskim pravom na obrazovanje koje je sadržano i u kosovskom pravnom i okviru praktične politike. Potpuna primena ovog okvira, uključujući sve aktivnosti predviđene ciljevima Akcionog plana protiv napuštanja školovanja, trebalo bi da doprinese boljem ishodu što se tiče ekonomskog, bezbednosnog i stanja u javnoj zdravstvenoj nezi. Obezbeđivanje da sva deca završe obavezno školovanje od suštinskog je značaja za dugoročan politički, ekonomski i društveni razvoj i neophodno je za potpuno ostvarivanje mnogobrojnih međusobno zavisnih ljudskih prava.²⁴ Unapređeni mehanizmi i protokoli za prikupljanje važnih razvrstanih podataka biće od pomoći ne samo zvaničnicima kod praćenja i odgovarajućeg reagovanja na napuštanje školovanja, već i u iskorenjivanju diskriminacije žena i ugroženih zajednica, obezbeđujući jednake mogućnosti i ista polazišta za različite grupe u društvu.

S obzirom na navedeno i s ciljem da pravo na obrazovanje bude zagarantovano za svu decu na Kosovu, OEBS savetuje relevantnim akterima da razmotre sledeće preporuke:

Ministarstvu obrazovanja, nauke i tehnologije:

- Obezbediti da lokalne obrazovne ustanove ispunjavaju pravne obaveze prikupljanja preciznih dugoročnih kvalitativnih i kvantitativnih podataka o napuštanju školovanja, razvrstanih po rodu, zajednici i drugim relevantnim kategorijama.
- Zahtevati upotrebu informacionog sistema za upravljanje u obrazovanju u svim školama koje rade po kosovskom kurikulumu, uz jasne i direktne standarde o tome kako škola treba da prati slučajeve napuštanja školovanja.
- Osigurati da su prelasci iz jedne u drugu školu, kao i svi drugi razlozi za napuštanje škole, pravilno i tačno evidentirani u svim slučajevima.
- Obezbediti smernice opštinskim odeljenjima za obrazovanje o tome kako da ispune zahteve koji se odnose na prikupljanje podataka i ostale elemente Akcionog plana za suzbijanje napuštanja školovanja.

Opštinskim odeljenjima za obrazovanje:

- Ostvariti tesnu saradnju sa svim direktorima škola radi redovnog praćenja stope napuštanja školovanja i pohađanja škole i o tome sistematski izveštavati MONT.
- Saradivati sa MONT-om i svim direktorima škola na informisanju o smernicama za prikupljanje podataka iz Akcionog plana protiv napuštanja školovanja i njihovom sprovođenju.

²⁴ Videti, KESKP, Opšti komentar br. 13, st. 1, fusnota 9, *supra*.

- Aktivno otkrivati uzroke i primenjivati rešenja za slučajeve neupisivanja u školu, uključujući i praćenje pohađanja nastave od strane dece školskog uzrasta u relevantnim opštinama.

Direktorima škola i nastavnicima:

- Aktivno pratiti slučajeve i razloge za nepohađanje i napuštanje školovanja na dnevnom, mesečnom i godišnjem nivou, kao i tokom školske godine, i te nalaze dostavljaju opštinskim odeljenjima za obrazovanje svakog polugođa, sa podacima razvrstanim po rodu, zajednici i drugim relevantnim kategorijama.
- Aktivno tražiti odsutne učenike i njihove roditelje, kako bi ustanovili koji faktori su prouzrokovali odsustvovanje deteta iz škole i podstakli pohađanje škole.

Međunarodnim i nevladinim organizacijama:

- Podstaci i podržati kosovske institucije u pravovremenom i efikasnom praćenju i borbi protiv napuštanja školovanja, i unapređivanju njihovih kapaciteta za praćenje i reagovanje na razlike u pohađanju škole među različitim segmentima društva.